

บทบรรณาธิการ “แปลเรื่องเล่าด้วยใจเธอ”

เคยสังเกตหรือไม่ว่า ในโลกความเป็นจริง วัตถุนั้นค่าจะเป็นเช่นไรไม่สำคัญ แต่ภาษาของโฆษณาสามารถเสริมสร้างให้เป็นเช่นนั้นเช่นนั้นได้ ผิดจริงๆ จะเป็นเช่นไร เราก็ไม่อาจมีสัมผัสที่หกที่จะหยั่งญาณรู้ได้ แต่ภาษาของภาพยนตร์ก็สามารถทำให้ผิจะน่ากลัวจนหัวลุกหรือจะตลกขำขันก็ได้ทั้งนั้น หรือแม้แต่วัคซีนที่ดีที่สุดจะเป็นวัคซีนซึ่งฉีดได้เร็วที่สุดหรือจะเป็นวัคซีนที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ก็ขึ้นอยู่กับภาษาที่ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญต่างคนจะเสกสรรปั้นสร้างขึ้นมา ความเป็นจริงและการรับรู้โลกรอบตัวของคนเราทุกวันนี้จึงเป็นผลผลิตอันเนื่องมาแต่ว่า ใครเป็นผู้เล่า และได้เล่าเรื่องถึงสิ่งนั้นสิ่งนี้กันอย่างไร

“การเล่าเรื่อง” (narration) หรือที่แวดวงวิชาชีพสื่ออาจจะรู้จักกันในชื่อ “storytelling” เป็นชุดแนวคิดอันเป็นที่สนใจในกลุ่มนักวารสารศาสตร์/นิเทศศาสตร์ช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดนี้ได้อิทธิพลมาจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์ (linguistics) และวรรณกรรมศึกษา (literary studies) แต่นักสื่อสารศึกษาได้ปรับขยายกระบวนทัศน์ใหม่ๆ จากดั้งเดิมที่สนใจวิเคราะห์ไปยัง “เรื่องที่ถูกล่า”ว่าจะนำไปสู่ความซาบซึ้งรุ่มร้อนในอรรถรสแห่งภาษากันเยี่ยงไร มาสู่การตั้งคำถามต่อ “วิธีการเล่าเรื่อง” อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ปัจเจกบุคคลจะมีต่อโลกรอบตัวของเธอและเขาอย่างไร ด้วยเหตุฉะนี้ “การเล่าเรื่อง” จึงถือเป็นเครื่องมืออันเปี่ยมพลานุภาพในการกำหนดความหมายและความเป็นจริงที่เข้มข้นที่สุด

หากโลกรอบตัวของเรากลับสร้างขึ้นมาด้วยการสื่อสารความหมายผ่าน “เรื่องเล่า” (narratives) ดังที่กล่าวมาแล้ว วารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ฉบับ “แปลเรื่องเล่าด้วยใจเธอ” จึงได้ประมวลงานเขียนบทความ 7 เรื่อง 7 รส มาปรุงรสสมรมเป็นส่วนผสมในการศึกษาและทำความเข้าใจ “ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง” (narratology) กันหลายหลากแง่มุม

ก่อนจะเจกลีกล้วยเรื่องเล่าที่แตกต่างหลากหลายนั้น บทความเรื่องแรกของขจิตขวัญ กิจวิสาละ ได้เริ่มต้น “ขี่ม้าเลาะเลียบชมเมือง” สำรวจเส้นทางเดินแห่งศาสตร์การเล่าเรื่องในแวดวงสื่อสารศึกษา ผู้เขียนไม่เพียงจะฉายให้เห็นแนวทางการวิเคราะห์องค์ประกอบการเล่าเรื่อง ทั้งในตัวบทของเรื่องแต่งและเรื่องจริง แต่ยังชี้ให้เห็นว่า เบื้องหลังการเข้ารหัสและถอดรหัสเรื่องเล่าเหล่านั้น เรามีอาจจะมองข้ามมิติแห่งอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจไปได้เลย

หากการเล่าเรื่องเป็นเครื่องมืออันทรงอำนาจในการกำหนดรหัส ความหมายและความเข้าใจต่อโลก กลุ่มคนต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนชายขอบทั้งหลาย ก็สามารถออกแบบเรื่องเล่าเพื่อรื้อถอนและแปล “ความเสียเปรียบ” (disadvantages) ให้กลายเป็นศักยภาพแห่งการตอบโต้ต่อกรกับอำนาจที่ปิดกั้นกดทับทั้งหมดได้ เริ่มจาก ศิริมิตร ประพันธ์ธัญญิก กับ การตั้งคำถามชวนคิดเกี่ยวกับการสื่อสารของผู้พิการทางสายตา เพราะแม้ผู้คนกลุ่มนี้จะมีขีดจำกัดด้านจักษุสัมผัส แต่การสร้างสรรค์เรื่องเล่าผ่านโสตสัมผัสของสื่อเสียงบรรยายภาพ (audio description) ก็เอื้อต่อการสร้างประสบการณ์แบบ “what you say is what you see” ที่ทะลุทะลวงข้อจำกัดทางผัสสะของผู้พิการกลุ่มดังกล่าว

ในมิติเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีที่ถูกผลักออกสู่วงนอกแห่งชายขอบนั้น บทความของ คณิน ฉัตรวัฒนา และ ชุตติมา ประกาศาธุมิสาร ได้พิเคราะห์ตรวจสอบตัวละคร “แก๊งตูด” ที่ปรากฏในเรื่องเล่าของนวนิยายเรื่อง *ตูดทะลุมิติ (พิภพจอมนาง)* และเผยให้เห็นนัยอันย้อนแย้ง ซึ่งคนชายขอบอย่างเควียร์มักถูกมองเชิงลบว่า มีความปรารถนาอัน “ผิดแปลก” ไปจากปกติวิสัยของสังคมรักต่างเพศ แต่ภายใต้สภาวะดังกล่าว ก็ก่อกลายเป็นช่องโหว่ให้เควียร์ได้ “ฉวยใช้” เพื่อท้าทายขนบบรรทัดฐานอันคับแคบและอยู่ติธรรมแห่งสังคม เฉกเช่นเดียวกับ สิริวัฒน์ มาเทศ ที่ประยุกต์ใช้แนวคิดสำนักวัฒนธรรมศึกษาแห่งอังกฤษ (British cultural studies) มาเผยแพร่ขุดวาทกรรมการสมรสของคนเพศเดียวกัน และพบว่า ภายใต้กรอบเกณฑ์โครงสร้างสังคมที่สร้างความชอบธรรมว่า การแต่งงานเป็นประเพณีปฏิบัติเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ชายหญิง แต่ทว่ากลุ่มคนรักเพศเดียวกันก็สรรค์สร้างปฏิบัติการของเรื่องเล่าเพื่อขัดขืนจารีตประเพณี ด้วยคำตอบชุดใหม่ที่ว่า การสมรสสมรสเป็นคู่ครองคู่ชีวิต ก็ถือเป็นสิทธิและอำนาจของทุกคนโดยมิพักต้องคำนึงว่าจะเป็นเพศวิถีแบบใด

ในลำดับถัดมา แม้พื้นที่ของเรื่องเล่าอย่างบทเพลงสมัยนิยมมักจะถูกนิยามว่าเป็น “เขตพื้นที่ที่ปลอดการเมือง” แต่บทความของ พิรณัฐ กัลวิชา และอดิพล เอื้อจรัสพันธุ์ ก็เลือกวิเคราะห์ห้วงบทเพลงของกลุ่มดนตรีฟังก์ ในช่วงปี พ.ศ. 2557-2562 และพบว่า กับบทเพลงสร้างสรรค์แนวฟังก์ด้วยแล้ว หากใช้จะเป็นวาทกรรมและเรื่องเล่าที่ “ใสซื่อไร้เดียงสา” ไม่ แต่ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของบทเพลงฟังก์ กลับเป็นเวทีของการระบายความคับข้องใจทางการเมือง หรือแม้แต่ตอบโต้โจมตีอำนาจรัฐและระบอบอันเลื่องล้าของสังคม

หากการเสี่ยงโชคเล่นหวยเป็นวัฒนธรรมที่หล่อเลี้ยงและหยั่งรากอยู่ในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน จนถึงกับมีวลีกล่าวว่า “คนจนเล่นหวย คนรวยเล่นหุ้น” แต่วชิราภรณ์ นิรันดร์เดชภักดิ์ และอัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว ได้ชวนไขคำตอบอย่างน่าสนใจว่า เมื่อคนชั้นกลางขอ “ยกมือ” เพื่อเดินเข้ามาสู่แวดวงการเสี่ยงโชคเล่นพนันอย่าง หวยใต้ดินบ้างแล้ว นักพนันหวยใต้ดินกลุ่มนี้ได้ใช้สื่อออนไลน์ผลิตรายการและเรื่องเล่าเพื่อรื้อถอนอัตลักษณ์จาก “ผีพนัน” หรือผู้เสพติดอบายมุข ให้กลายเป็นผู้ชอบเสี่ยงโชค ผู้มีบุญกุศลสุนทาน ผู้ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ใคร หรือแม้แต่เป็นผู้เล่นพนันที่มีสติและมีขันเชิงอันแบบยล

และท้ายสุด นอกเหนือจากตัวอย่างปัจเจกบุคคลและกลุ่มสังคมชายขอบต่างๆ ที่พากันประกอบสร้างเรื่องเล่าที่หลากหลายมากมายแล้ว แม้แต่กับสื่อสาธารณะขนาดใหญ่อย่างไทยพีบีเอส วิไลวรรณ จงวิไลเกษม และคณะ ได้ทำวิจัยประเมินผล และชี้ให้เห็นว่า ภายใต้การขับเคลื่อนที่ไทยพีบีเอสได้ผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับสารเคมีเกษตรอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลกระทบือนสำคัญหลายประการ ไม่เพียงแต่ผลกระทบต่อการรับรู้เรื่องสารเคมีของสาธารณชนเท่านั้น หากยังขยายไปสู่ผลกระทบในระดับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนผลักดันการวางนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานลดละเลิกใช้สารเคมีเกษตรที่เป็นรูปธรรมด้วยเช่นกัน

นักวิชาการด้านศาสตร์การเล่าเรื่องชาวอเมริกันอย่าง Walter Fisher ตั้งข้อสังเกตว่า ตั้งแต่ยุคอารยธรรมโบราณ จากภาพเขียนสีในถ้ำ หรือภาพวาดและตัวอักษรจารึกในพีระมิดแห่งอาณาจักรอียิปต์ จนมาถึงโลกร่วมสมัยในยุคสื่อสารมวลชนและโซเชี่ยลมีเดียที่ครอบครองชีวิตผู้คนอยู่ทุกวันนี้ อาจกล่าวสรุปได้ว่า **“มนุษย์เราดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยเรื่องเล่า” (we live through narratives)** บางจังหวะเราก็เป็นผู้เล่าเรื่อง บางจังหวะเราก็เป็นผู้รับรู้เรื่องเล่าของคนอื่น การเล่าเรื่องจึงเป็นกลไกสร้างความเข้าใจและความเป็นจริงให้แก่โลกรอบตัวของมนุษย์นั่นเอง ด้วยเหตุดังกล่าว นอกจากบทความทั้ง 7 เรื่อง 7 รสชาติ จะสะท้อนตรรกะตามข้อสรุปดังกล่าวเอาไว้ให้พินิจพิจารณาแล้ว วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ฉบับ **“แปลเรื่องเล่าด้วยใจเธอ”** ยังอยากชี้ชวนอีกด้วยว่า ถึงเวลาแล้วที่นักสื่อสารศึกษาจะหวนหันมาวิเคราะห์วิจัย **“เรื่องเล่า”** และ **“การเล่าเรื่อง”** ด้วยใจของเรา กันอย่างแท้จริง

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ